

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



جامعه المصطفی (ص) العالمیه

مدرسه جامعه المصطفی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق و قضای اسلامی

گرایش حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان: بررسی تأثیر عنصر زمان و مکان در جرم و مجازات

استاد راهنما

دکتر علی جمادی

استاد مشاور

دکتر محمدباقر عامری نیا

طلبه

امام بخش طهماسبی



معاونت آموزشی - اداره کل تحصیلات تکمیلی
«فرم چکیده پایان نامه»

تاریخ:

.....
.....
شماره: ۵۰

مشخصات پایان نامه:

نام طلبه: امام بخش نام خانوادگی: طهماسبی کد تحصیلی: رشته تحصیلی: حقوق و قضای اسلامی
گرایش: حقوق جزا و جرم شناسی محل تحصیل: جامعه المصطفی العالمیه عنوان پایان نامه: بررسی تأثیر عنصر زمان
و مکان در جرم و مجازات
استاد راهنما: دکتر علی جمادی استاد مشاور: دکتر محمدباقر عامری نیا تاریخ دفاع: ۱۳۹۰/۴/۱۵
کلید واژه: زمان - مکان - جرم - مجازات - احکام جزایی - حدود - تعزیرات - مجازات های بازدارنده - تشدید و تخفیف
تعداد منابع: ۸۴

تذکر ۱: چکیده باید حداکثر ۳۰۰ کلمه و حاوی مطالب زیر باشد:

۱. مسئله تحقیق ۲. مجموع یافته ها ۳. پیشنهادات تحقیق

تذکر ۲: امضای اساتید راهنما و مشاور در پایان چکیده الزامی است.

متن چکیده: از مجموع مباحثی که در طول تحقیق مطرح شد، می توان گفت واقعیتی به نام تحولات گوناگون زندگی بشری در همه عرصه ها وجود دارد و حقوق کیفری اسلامی با داعیه حمایت از حیات مادی و معنوی بشر، نمی تواند نسبت به آن ها بی اعتنا باشد و ناگزیر باید با آن ها روبرو شود و بتواند پاسخ مناسبی به شبهاتی که در هر عصر پیش می آید و متناسب با زمان و مکان باشد بدهد. رساله حاضر با تکیه بر دیدگاه های مختلف فقها و حقوقدانان بر آن است تا فهمی درست از مقتضیات زمان و مکان را که با شرع و قانون هماهنگ و با واقعیت های عدالت جزایی عصر کنونی سازگار باشد به دست آورد. برای رسیدن به این هدف بررسی مسائلی همچون تغییر احکام به سبب تغییر موضوعات و مصادیق، تشریح احکام جدید در اثر پیدایش موضوعات جدید، احکام ثانوی، احکام حکومتی و اهمیت عقل و بنای عقلا از مهم ترین راه کارهای موجود جهت تطبیق احکام جزایی با نیازهای زمان و مکان معرفی گردیده، یافته اصلی تحقیق این است که چنانچه عقل به این نتیجه برسد که تعیین برخی از مجازات ها و اجرای آن ها در زمان یا مکان خاصی به صلاح جامعه نباشد یا مفسده آن بیش از مصلحت آن باشد در صورتی که برخلاف نصوص شرعی نباشد می توان اجرای آن ها را به تأخیر انداخت یا به طور کلی تعطیل نمود. در این پایان نامه در حد توان با نگرشی انتقادی، برخی از جرایم و مجازات ها در

تقدیر و تشکر

بر خود لازم می دانم از زحمات بی دریغ اساتید محترم راهنما و مشاور آقای دکتر

علی جمادی و آقای دکتر محمدباقر عامری نیا که با رهنمودهای بی دریغ خود نگارنده

را مورد عنایت قرار داده و از هیچ کوششی در راه هرچه بهتر شدن این پژوهش فرو

گذار نکرده اند صمیمانه تقدیر و تشکر نمایم.

تقدیم به

روح پدر

بزرگوارم

- مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده است.

- هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع، اشکالی ندارد و نشر آن در

کشور به رعایت آیین نامه مربوط جامعه المصطفی^(ص) بستگی دارد.

بررسی تأثیر عنصر زمان

و مکان در جرم و

مجازات

قوانین فعلی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند و به لحاظ آثار و پیامدهای منفی اجرای برخی از مجازات ها و در راستای رعایت حقوق افراد و اصلاح مجرمان و بازگشت آنان به جامعه، پیشنهاد می گردد برخی از قوانین کیفری موجود اصلاح و از مجازات های جایگزین که در رساله به آن ها اشاره شده است استفاده گردد.

نام و نام خانوادگی استاد راهنما و امضاء
نام و نام خانوادگی استاد مشاور و امضاء
نام و نام خانوادگی مشاور دوم و امضاء

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۷	بخش اول: کلیات و تعاریف
۸	فصل اول: تعریف واژه ها و ارکان موضوع
۸	گفتار اول: مفهوم زمان و مکان
۸	بند اول: مفهوم زمان
۸	الف: مفهوم لغوی
۸	ب: مفهوم عرفی
۹	ج: مفهوم خاص در حقوق جزای اسلام
۹	د: مفهوم علمی
۹	ه: مفهوم فلسفی
۱۰	بند دوم: مفهوم مکان
۱۰	الف: مفهوم لغوی
۱۰	ب: مفهوم عرفی
۱۰	ج: مفهوم خاص در حقوق جزای اسلام
۱۰	د: مفهوم علمی
۱۰	ه: مفهوم فلسفی
۱۱	گفتار دوم: مفهوم احکام و حقوق جزایی
۱۱	بند اول: تعریف احکام
۱۱	الف: حکم شرعی

- ب: حکم وضعی و تکلیفی ----- ۱۱
- ج: حکم ارشادی و مولوی ----- ۱۲
- د: حکم عبادی و معاملی ----- ۱۲
- ه: حکم اولی، ثانوی و حکومتی ----- ۱۳
- و: حکم تاسیسی و امضایی ----- ۱۶

- بند دوم: حقوق جزا ----- ۱۸
- الف: حقوق جزای اسلامی ----- ۱۸
- ب: قانون مجازات اسلامی ----- ۱۸
- ج: حقوق جزای عرفی ----- ۱۹
- د: حقوق جزای عمومی ----- ۲۱
- ه: حقوق جزای اختصاصی ----- ۲۱

- گفتار سوم: مفهوم جرم و مجازات ----- ۲۲
- بند اول: تعریف جرم ----- ۲۲
- الف: مفهوم قرآنی ----- ۲۲
- ب: مفهوم لغوی ----- ۲۳
- ج: مفهوم فقهی ----- ۲۳
- د: مفهوم قانونی ----- ۲۴

- بند دوم: مفهوم مجازات و اقسام آن ----- ۲۵
- الف: حد ----- ۲۵
- ب: قصاص ----- ۲۶
- ج: دیات ----- ۲۸

- د: تعزیرات ----- ۲۸
- ه: مجازات های بازدارنده ----- ۳۰
- و: اقدامات تامینی و تربیتی ----- ۳۲
- بند سوم: مفهوم تاثیر زمان و مکان بر جرم و مجازات ----- ۳۵
- الف: معنای ویژه زمان و مکان در حقوق جزای اسلامی ----- ۳۵
- ب: مفهوم تاثیر گذاری زمان و مکان ----- ۳۶
- فصل دوم: رابطه حقوق کیفری ایران با مقتضیات زمان و مکان ----- ۳۷
- گفتار اول: فلسفه توجه به زمان ----- ۳۷
- بند اول: اهمیت مقتضیات زمان از دیدگاه شرع و قانون ----- ۳۷
- الف: نزول تدریجی احکام جزایی در قرآن ----- ۳۹
- ب: جایگاه زمان در روایات ----- ۴۱
- ج: ملاک تشریح احکام در اسلام ----- ۴۲
- بند دوم: عوامل تشدید و تخفیف مجازات به لحاظ شرایط زمانی از نظر قانونگذار ----- ۴۴
- الف: وضعیت خاص بزه دیده و شرایط زمانی ----- ۴۵
- ب: تشدید مجازات به سبب تکرار جرم ----- ۴۷
- ج: تاثیر زمان در میزان مجازات برخی جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی ----- ۴۹
- د: تشدید یا تخفیف مجازات در اثر زمان ----- ۵۰
- بند سوم: محدوده زمانی اعتبار یک قانون ----- ۵۳
- الف: مرور زمان ----- ۵۴
- ب: عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری ----- ۶۲

- گفتار دوم: علل توجه به مکان ----- ۶۷
- بند اول: توجه قانونگذار به مکانهای مقدس شرعی ----- ۶۸
- الف: ارتکاب جرم در مسجد ----- ۶۹
- ب: ارتکاب جرم در کعبه ----- ۷۱
- بند دوم: توجه قانونگذار به مکانهای خاص ----- ۷۳
- الف: ارتکاب جرم در اماکن نظامی ----- ۷۴
- ب: ارتکاب جرم در دادگاه ----- ۷۵
- ج: ارتکاب جرم در منزل ----- ۷۷
- د: ارتکاب جرم در مکان وقوع بلاهای طبیعی ----- ۸۱
- بند سوم: محدوده حقوق جزا در مکان ----- ۸۴
- الف: قلمرو مکانی یک حکومت ----- ۸۶
- ب: تعیین محل وقوع جرم ----- ۸۹
- بخش دوم: تاثیر دو عنصر زمان و مکان بر قوانین و احکام کیفری ----- ۹۲
- فصل اول: چگونگی تاثیر زمان و مکان بر احکام کیفری ----- ۹۳
- گفتار اول: دیدگاه های فقها در خصوص تاثیر زمان و مکان بر احکام ----- ۹۳
- بند اول: قائلین به عدم تاثیر ----- ۹۵
- بند دوم: قائلین به تاثیر مطلق ----- ۹۷
- بند سوم: قائلین به تفصیل ----- ۹۸
- الف: تفصیل میان احکام اولی و ثانوی ----- ۱۰۰
- ب: تفصیل میان موضوعات و احکام ----- ۱۰۱

ج: تفصیل میان احکام عبادی و معاملی ----- ۱۰۲

د: تفصیل میان احکام حکومتی و احکام تبلیغی ----- ۱۰۳

گفتار دوم: شیوه های تاثیرگذاری ----- ۱۰۴

بند اول: علل تغییر احکام به سبب زمان و مکان ----- ۱۰۵

الف: تغییر در موضوعات و مصادیق ----- ۱۰۵

ب: تغییر در ماهیت موضوع ----- ۱۰۶

ج: دگرگونی قیود و صفات موضوع ----- ۱۰۷

د: پیدایش موضوعات جدید ----- ۱۰۸

ه: اهمیت عقل و بنای عقلا ----- ۱۰۸

بند دوم: نقش زمان و مکان در قلمرو حدود ----- ۱۱۰

الف: ویژگی های حدود ----- ۱۱۱

ب: فلسفه حدود ----- ۱۱۱

ج: اهمیت اجرای حد ----- ۱۱۲

بند سوم: نقش زمان و مکان در قلمرو تعزیرات ----- ۱۱۳

الف: خصوصیات تعزیر ----- ۱۱۴

ب: هدف از اجرای تعزیر ----- ۱۱۵

بند چهارم: ضرورت تغییر برخی از مجازات های تعزیری و اعمال روش های جدید متناسب

با زمان و مکان ----- ۱۱۶

الف: آثار و پیامدهای منفی اجرای بعضی از مجازات ها در زمان و مکان های خاص - ۱۱۶

ب: دلایل فقها در خصوص تنوع مجازات های تعزیری ----- ۱۱۸

ج: تعیین مجازات های جایگزین ----- ۱۲۰

فصل دوم: امکان توقف اجرای برخی از احکام کیفری در اثر شرایط زمانی و مکانی ۱۲۸

گفتار اول: نقش زمان و مکان در اقامه حدود ----- ۱۳۰

بند اول: تعطیلی حدود یا اجرای آن ----- ۱۳۱

الف: دیدگاه فقها پیرامون اجرا یا عدم اجرای حدود در زمان غیبت ----- ۱۳۱

ب: سنت پیامبر(ص) و ائمه(ع) در جرایم حدی ----- ۱۳۳

ج: شرایط اثبات و اجرای حدود ----- ۱۳۵

بند دوم: تأخیر در اجرای حد ----- ۱۳۵

الف: زنان باردار ----- ۱۳۵

ب: مجرم بیمار ----- ۱۳۶

ج: اجرای حد در غیر حرم ----- ۱۳۶

بند سوم: عدم اجرای حدود در برخی موارد ----- ۱۳۷

الف: حد و زن یهودی ----- ۱۳۷

ب: اضطرار ----- ۱۳۸

ج: عفو مجرمان در زمان جنگ ----- ۱۳۸

د: حد و سرزمین دشمن ----- ۱۳۹

ه: عفو زنان بی شوهر ----- ۱۴۰

و: توبه و عدم اجرای حد ----- ۱۴۱

گفتار دوم: تأثیر زمان و مکان در اجرای مجازات های تعزیری ----- ۱۴۱

- بند اول: ماهیت تعزیر ----- ۱۴۲
- الف: تعزیرات شرعی ----- ۱۴۲
- ب: تعزیرات حکومتی ----- ۱۴۳
- ج: وجه اشتراک تعزیرات و مجازات های بازدارنده ----- ۱۴۴
- د: وجوه تمایز و افتراق مجازات های تعزیری و بازدارنده ----- ۱۴۶
-
- بند دوم: نحوه اجرای مجازات در زمان و مکان های خاص ----- ۱۴۸
- الف: نقش زمان و مکان در اجرای مجازات اعدام ----- ۱۴۹
- ب: نقش زمان و مکان در اجرای مجازات تبعید ----- ۱۵۱
- ج: نقش زمان و مکان در اجرای مجازات شلاق ----- ۱۵۲
- د: نقش زمان و مکان در ابزار قصاص یا اعدام ----- ۱۵۴
-
- نتیجه گیری ----- ۱۵۸
- منابع ----- ۱۶۴
- کتابهای فارسی ----- ۱۶۴
- کتابهای عربی ----- ۱۶۹
- مقالات ----- ۱۷۲
- سایت ها ----- ۱۷۳

هدف از خلقت انسان و بعثت پیامبران و نزول آیات قرآن، رساندن انسان به وادی حقیقت و معرفت و تأمین سعادت دنیوی و اخروی آنان است. تمامی شرایع آسمانی هدف خود را هدایت انسان ها به سرمنزل مقصود و سعادت در دنیا و آخرت بیان نموده و به این منظور دستورات خاصی از جانب خداوند سبحان به منظور هدایت و راهنمایی بشر برای آنان به ارمغان آورده اند.

احکام و قوانین الهی به طور کلی معیار سنجش نیکی ها و بدی ها و ارزش ها و ضد ارزشهاست. با اینکه روح و حقیقت همه کتاب های الهی یکی است، اما با نگاهی اجمالی به شرایع آسمانی به این نکته پی می بریم که برخی از احکام و دستورات آن ها، با حفظ اصول کلی متفاوت بوده است. علت این تفاوت، گذشت زمان و دگرگونی در اندیشه مردمان هر عصر و دوره می باشد. زمان امری پویا و ذاتا سیال است و به تبع آن و بر اساس موقعیت جغرافیایی افراد، برخی از احکام و دستورات الهی تغییر یافته است.

با ظهور دین مقدس اسلام که خاتم ادیان الهی و یک آیین جهانی است و تمام انسان ها از زمان پیامبر (ص) موظف به تبعیت از این دین هستند و مخاطبش همه انسان ها و جوامع بشری می باشد، لذا ایمان به خاتمیت پیامبر و جاودانگی دین مبین اسلام این است که، اسلام به زمان و مکان خاصی محدود نمی باشد.

به هر حال با رحلت رسول اکرم(ص) و قطع رابطه مستقیم و حیانی، مسائل و مشکلات مربوط به نحوه اجرای شریعت کم‌کم پدیدار شد، شرایط و مقتضیات جدید ظهور کرد و با گذشت زمان و نیز توسعه جغرافیایی قلمرو اجرای شریعت، چالش‌های پیش روی حقوق اسلامی به طور اعم و حقوق کیفری به طور اخص با نیازهای متغیر فردی و اجتماعی مسلمانان چهره جدی تری به خود گرفت.

چالش آموزه‌ها یکی از مسائل بنیادین همه نظام‌های حقوقی دنیا به شمار می‌رود، زیرا حقوق از یک طرف نیازمند ثبات، دوام و کلیت است و از طرف دیگر شرایط زمان، مکان و مقتضیات آن‌ها تغییر و تحول را اقتضا می‌کند. اندیشمندان علم حقوق کوشیده‌اند میان این دو نیاز یعنی نیاز به تغییر و ثبات آشتی ایجاد نمایند.

بدون تردید واقعیتی به نام تحولات گوناگون زندگی بشری وجود دارد، که حقوق کیفری اسلامی با داعیه حمایت از حیات مادی و معنوی بشر، نمی‌تواند نسبت به آن‌ها بی‌اعتنا باشد و ناگزیر بایستی با آن‌ها روبرو شود و بتواند پاسخ مناسبی به این شبهه که: " چگونه ممکن است دینی که متناسب با عصر خود و با عنایت به شرایط اقلیمی، اجتماعی، فرهنگی آن روز جامعه عربستان نازل گردیده است مرتفع کننده همه نیازهای انسان‌ها در هر عصر و زمانی باشد؟ و آیا تغییر در احکام آن با توجه به مقتضیات و نیازهای زمان و مکان، امکانپذیر می‌باشد یا خیر؟".

در عصر کنونی که آهنگ تغییرات شدت گرفته است، تدوین و تنظیم قوانین توسط نهادهای حقوقی کار آسانی نیست، چرا که فهم درست از دائمی بودن قوانین و مقررات و مناسب بودن آن‌ها با زمان‌ها و مکان‌ها، نیازمند آگاهی جامع و ژرف به همه ابعاد و زوایای نظام حقوقی اسلام است، از طرفی با توجه به پیچیدگی‌های خاصی که وضع قوانین دارد، حل چنین مسائلی به خصوص در کشور ما که مدعی اجرای احکام اسلامی می‌باشد حائز اهمیت و ضروری به نظر می‌رسد، که این تحقیق به آن‌ها دست زد تا نقش زمان و مکان و تأثیر آن به حقوق کیفری را به اندازه‌ی مجال در وسع خود مورد بررسی قرار دهد، در ابتدا به تبیین و بررسی سئوالات تحقیق، بیان مسأله، فرضیه و روش تحقیق می‌پردازیم..

بیان مسأله و سئوالات تحقیق

نقش زمان و مکان در تحقق برخی از جرایم، جرم‌زدایی از برخی اعمال و جرم‌انگاری نسبت به اعمال دیگر، تشدید، تخفیف یا توقف اجرای کیفر در احکام جزایی اسلام همواره حائز اهمیت بوده است، لذا با عنایت به تغییر و تحولات گسترده‌ی جامعه در عرصه‌های مختلف، این تحقیق به چگونگی نقش و تأثیرگذاری این دو عنصر در قوانین موضوعه ایران که برگرفته از احکام جزایی اسلام است پرداخته و سعی دارد بر مبنای نظریه فقها و حقوقدانان نقش تعیین‌کننده زمان و مکان را در حقوق کیفری اسلام تبیین نماید. و درصدد پاسخ مناسبی به این سؤال که چگونه تحول در نیازها و مقتضیات زمان باعث تغییر در مقررات جزایی می‌شود؟ خواهد بود، و همچنین به بررسی مفهوم زمان، مکان، احکام جزایی، جرم و مجازات پرداخته و علل توجه قانونگذار به دو عنصر زمان و مکان و نحوه

رویارویی و هماهنگی حقوق کیفری اسلام با این دو عنصر و رابطه اصل سرزمینی بودن جرم و مجازات با عناصر مذکور و نقش آنها در اجرا یا عدم اجرای احکام را بررسی خواهد نمود.

فرضیه تحقیق

۱- زمان و مکان به عنوان دو عنصر مؤثر در حقوق کیفری ایران پذیرفته شده و حوزه تأثیر این دو بیش از آن مقدار است که در حقوق اسلامی آمده است.

۲- ایجاد تغییرات نسبت به نحوه تأثیر دو عنصر زمان و مکان با توجه به شرایط جدید و صلاحدید حاکم اسلامی معنی ندارد و امری مجاز به شمار می آید.

پیشینه تحقیق

با بررسی های به عمل آمده در کتاب های فقهی بابی تحت این عنوان تدوین نگردیده، اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی و به دنبال تغییر سیستم تقنینی - قضایی کشور و ضرورت نیاز جامعه ایران، پژوهش هایی پیرامون موضوع صورت گرفته است که می توان به کتاب تأثیر زمان و مکان بر قوانین جزایی اسلام از حمید دهقان نام برد که بیشتر با رویکردی فقهی موضوع را مورد مطالعه قرار داده است. همچنین پایان نامه هایی از مرتضی غیائی و عبدالصمد حسانی نیز در خصوص موضوع تدوین گردیده که پایان نامه اول تنها تأثیر زمان در احکام جزایی اسلام را بررسی نموده است و پایان نامه دوم بیشتر تأثیر زمان و مکان در تحقق برخی از جرایم، تشدید، تخفیف مجازات بر اثر زمان و مکان را مورد بررسی قرار داده است. لازم به ذکر است مقالاتی نیز در این زمینه تدوین گردیده که